

prawo autorskie dla ~~prawników~~ fotografów

Weronika Bednarska
Maryla Bywalec
Anna Golan
Żaneta Lerche-Górecka
Dagmara Miler
Michalina Kuczyńska

OD.NOWA® × SO LAW

Weronika Bednarska

Prawnik, doktorantka w Instytucie Prawa Własności Intelktualnej na Uniwersytecie Jagiellońskim. Wykłada prawo autorskie na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Specjalizuje się w prawie autorskim, ochronie danych osobowych i prawie nowych mediów.

Maryla Bywalec

Prawnik, specjalistka z zakresu prawa autorskiego i szeroko rozumianego prawa dla kreatywnych. Od kilku lat zaangażowana w pomoc twórcom w dochodzeniu roszczeń w związku z naruszeniem ich praw, w szczególności w przestrzeni internetowej. Autorka publikacji z zakresu prawa autorskiego. Absolwentka Wydziału Prawa i Administracji na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, w 2019 r. z powodzeniem ukończyła aplikację adwokacką.

Anna Golan

Adwokat, ukończyła Szkołę Praw Własności Intelktualnej prowadzoną przez Centrum Praw Własności Intelktualnej im. H. Grocjusza, co zaowocowało wieloma projektami z zakresu prawa autorskiego. Specjalizuje się w prawie gospodarczym oraz dochodzeniu roszczeń cywilnych.

Żaneta Lerche-Górecka

Prawnik, na co dzień zajmuje się umowami prawno-autorskimi, dba o dobro twórców, a także zabezpiecza interesy dysponentów autorskich praw majątkowych. Za pracę naukową dotyczącą znaków towarowych otrzymała wyróżnienie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w konkursie organizowanym przez Urząd Patentowy.

Dagmara Miler

Adwokat, aplikant rzecznikowski, mediator gospodarczy. Specjalizuje się w zakresie znaków towarowych, wzornictwa przemysłowego, prawa autorskiego i prawa reklamy. Absolwentka prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz Podyplomowego Studium Prawa Własności Intelktualnej uw. W swojej pracy łączy przepisy i bezpieczeństwo klienta z realiami rynku i poszczególnych branż kreatywnych.

Michalina Kuczyńska

Absolwentka Indywidualnych Studiów Międzyobszarowych na Uniwersytecie Śląskim. Fotografka związana ze Śląskiem, członkini kolektywu Archiwum Protestów Publicznych. Poza tematami społecznymi interesuje ją szeroko rozumiana sztuka współczesna oraz zagadnienie wolności sztuki.

prawo autorskie dla ~~prawników~~ fotografów

Weronika Bednarska
Maryla Bywalec
Anna Golan
Żaneta Lerche-Górecka
Dagmara Miler
Michalina Kuczyńska

OD.NOWA® × SO LAW
2021

jaki jest cel tego poradnika? → 9

w teorii → 11

utwór, inspiracja i opracowanie → 12

twórca → 30

treść prawa autorskiego → 34

naruszenie praw autorskich → 46

umowy prawa autorskiego → 64

dozwolony użytek → 74

wizerunek → 84

znaki towarowe → 92

w praktyce → 105

przed wykonaniem zdjęć → 109

w trakcie wykonywania zdjęć → 118

po wykonaniu zdjęć → 127

naruszenia praw autorskich → 141

wzory → 151

umowa licencji → 154

umowa przenosząca autorskie prawa majątkowe → 160

umowa o wykonanie sesji fotograficznej → 160

umowa o wykonanie reportażu fotograficznego uroczystości zaślubin → 178

umowa TFP → 192

zgoda na wykorzystanie wizerunku → 198

zgoda na wykorzystanie wizerunku modelki / modela → 202

protokół odbioru → 206

wezwanie do zaprzestania naruszeń i zapłaty → 208

wezwanie do zaprzestania naruszeń dóbr osobistych i zapłaty → 212

wezwanie do zapłaty → 216

kiedy i z czym do prawnika? → 218

źródła ilustracji → 223

akty prawne → 224

bibliografia → 225

jaki jest cel tego poradnika?

Oddajemy w Twoje ręce narzędzie, które w prosty i przystępny sposób wyposaży Cię w wiedzę z zakresu prawa autorskiego. Na co dzień świadczymy pomoc prawną branży kreatywnej, również wielu fotografom. Przez lata działalności udało nam się poznać problemy prawne występujące w tej branży, ocenić poziom wiedzy i świadomości prawnej fotografów, a także określić ich potrzeby.

Poradnik ma stanowić odpowiedź na najczęstsze, proste i trudne pytania, z którymi zmagają się fotografowie, próbując odnaleźć się w gąszczu przepisów prawa autorskiego. Podstawową funkcją tego poradnika jest uświadomienie Ci prawnej wagi Twojej twórczości, wskazanie sposobów pracy z poszanowaniem Twoich praw, a także przybliżenie sytuacji, w których możesz sięgać po określone środki ochrony.

jak czytać ten poradnik?

Poradnik zawiera komplet praktycznych rozwiązań, za pomocą których świadomie i z pełnym przekonaniem będziesz mógł realizować swoje prawa – zarówno na etapie negocjowania umowy, jak i jej realizacji czy też w przypadkach naruszeń.

Książka składa się z trzech części:

→ **w teorii**

To garść wiedzy dotyczącej podstawowych zagadnień związanych z prawem autorskim. Analizujemy w niej kolejne przepisy USTAWY, wskazując wiele przykładów ich praktycznego zastosowania w branży fotograficznej. Ta część pozwoli Ci na swobodniejsze poruszanie się po prawie autorskim, a przede wszystkim – na pełne zrozumienie kolejnych części podręcznika.

→ **w praktyce**

W tej części znajdziesz pytania fotografów, które odszukałyśmy w mediach społecznościowych i na forach fotograficznych. Dotyczą oczywiście najczęstszych problemów prawnych spotykanych w tej branży. Abyś mógł łatwiej znaleźć odpowiedź na interesujący Cię problem, podzieliłyśmy pytania na etapy zgodne z chronologią pracy nad fotografią i realizacją umowy (przed pracą, w trakcie i po) oraz wyodrębniłyśmy kwestie dotyczące naruszeń praw autorskich.

→ **wzory**

Część ze wzorami najczęściej stosowanych dokumentów – umów i wezwań dotyczących Twojej twórczości. Dokładnie je omawiamy i udostępniamy również w wersji edytowalnej.

Być może po lekturze podręcznika nie zawsze będziesz w stanie sam rozwiązać swoje problemy prawne z zakresu prawa autorskiego, ale będziesz świadomy swoich uprawnień i możliwości ochrony.

W przypadku wątpliwości zawsze zalecamy kontakt ze specjalizującym się w prawie autorskim prawnikiem, który pomoże Ci znaleźć środki prawne adekwatne do danej sytuacji.

w teorii

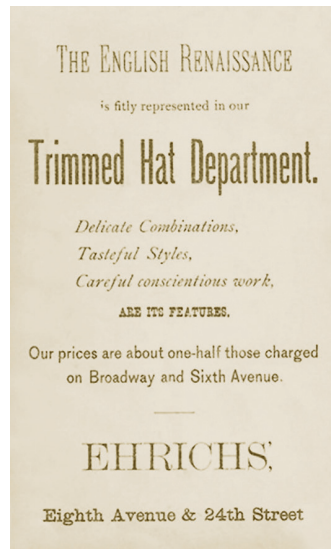
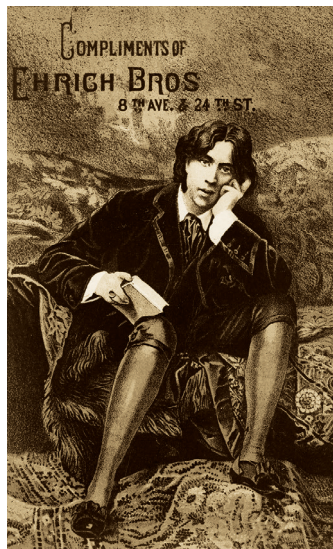
utwór, inspiracja i opracowanie

**dla czego lepiej
fotografować Oscara
Wilde'a niż pralkę**

Czy wykonana przeze mnie fotografia jest chroniona prawem autorskim? Z pewnością niejednokrotnie zadajesz sobie to pytanie i liczysz na to, że znajdziesz tu odpowiedź. Na wstępie możemy śmiało stwierdzić, że jest to najtrudniejsze pytanie, z którym będziemy się mierzyć na kartach tej książki. Ale bez odpowiedzi na pewno nie można ruszyć dalej. Zatem do dzieła!

fotografia jako utwór Obecnie nie budzi wątpliwości fakt, że fotografia może zostać objęta ochroną prawnoautorską. Jeszcze w XIX w. uważano, iż fotograf jest wyłącznie operatorem urządzenia i nie może zostać uznany za twórcę. Pod koniec stulecia kwestia ta została rozstrzygnięta m.in. w słynnym wyroku Sądu Najwyższego w USA. Dotyczył on wykorzystania w reklamie zdjęcia Oscara Wilde'a stworzonego przez Napoleona Sarony'ego. Sąd wskazał, iż wykonanie fotografii nie wymagało wyłącznie umiejętności technicznych. Twórczość fotografa wyraziła się bowiem w upozowaniu Oscara Wilde'a, wyborze kostiumu, towarzyszących akcesoriów, tła czy oświetlenia. Stąd zdjęcie to stanowi przedmiot prawa autorskiego.

Aby fotografia została objęta ochroną prawnoautorską, musi spełniać cechy utworu określone w art. 1 ust. 1 USTAWY o prawie autorskim i prawach pokrewnych (w dalszej części podręcznika dla ułatwienia określamy ją krócej – jako „USTAWA”).

01

Fotografia Oscara Wilde'a w wykonaniu Napoleona Sarony'ego.

02

Reklama, w której wykorzystano zdjęcie zrobione przez Sarony'ego.

Art. 1. 1. Przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór).

USTAWA z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

W konsekwencji musimy ustalić, czy fotografia:

- stanowi przejaw działalności twórczej;
- ma indywidualny charakter;
- jest ustalona.

czym jest utwór Zarówno na gruncie prawa polskiego, jak i europejskiego czy w kontekście innych uregulowań międzynarodowych, „utwór” jest zdefiniowany w jeden z najbardziej mglistych i nieokreślonych sposobów. Z tego względu stanowi doniosły problem z teoretycznego, jak również praktycznego punktu widzenia. Wyobrażasz sobie jednak, by definicję utworu można było ująć bardzo syntetycznie albo za pomocą szczegółowych wytycznych? Jak mawiał Marcel Duchamp: „Nie można zdefiniować elektryczności [...]. To samo można powiedzieć o sztuce. Jest to rodzaj wewnętrznego prądu w istocie ludzkiej lub coś, co nie wymaga żadnej definicji”*. Na potrzeby USTAWY trzeba jednak taką definicję stworzyć, co stanowi niemały problem dla wszystkich twórców przepisów, niezależnie od miejsca zamieszkania.

Poniżej znajdziesz szereg wskazówek – pomogą Ci w ocenie, czy Twoja fotografia stanowi utwór w rozumieniu przywołanej definicji.

* M. Perloff, *The Conceptualist Turn: Wittgenstein and the New Writing*, [w:] *Postscript: Writing After Conceptual Art*, red. A. Andersson, Toronto 2018, s. 34 [tłum. własne autorki].

działalność twórcza Działalność twórczą najłatwiej zdefiniować od strony negatywnej. Utworem z pewnością nie będzie rezultat pracy technicznej, która wymaga wyłączenia posiadania pewnej wiedzy technicznej czy umiejętności zastosowania posiadanych narzędzi. Jeśli rezultat pracy jest z góry przewidywalny, powtarzalny czy też narzucony przez schematy, wytyczne, wzory, z pewnością nie ma charakteru twórczego. Utwór nie może być także dziełem przypadku.

Obecnie teoretycy zajmujący się prawem autorskim zrównują przesłankę twórczości z oryginalnością ujmowaną w sensie subiektywnym, a więc z perspektywy samego autora. Utwór musi zawdzięczać swój początek wizji twórcy, wykreowanej w jego umyśle. Twórczym nie będzie więc taki wytwór pracy artysty, którego sam nie wymyślił. Utwór powstaje dzięki samodzielnemu wysiłkowi twórczemu, niepodporządkowanemu wytycznym czy poleceniom innych osób.

TWÓRCZA ≠ TECHNICZNA,
SCHEMATYCZNA, NARZUCONA Z GÓRY

TWÓRCZA = SWOBODNA, SAMODZIELNA,
ORYGINALNA

Powyższe rozważania potwierdza najnowsze orzecznictwo sądów powszechnych, w tym orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, który stwierdził, że „termin »działalność twórcza« oznacza, że utwór powinien stanowić rezultat działalności o charakterze kreatywnym. Przesłanka ta, niekiedy określana jako przesłanka »oryginalności« utworu, zrealizowana jest wówczas, gdy istnieje subiektywnie nowy wytwór intelektu”^{*}.

Utworem w rozumieniu omawianego artykułu nie będą więc np. fotografie do dokumentów tożsamości. Szczegółowe wymogi dotyczące zdjęcia do dowodu osobistego określa Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 stycznia 2020 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego, jego wydawania i odbioru oraz utraty, uszkodzenia, unieważnienia i zwrotu (Dz.U. z 2020 r. poz. 31). Zgodnie z nim do wniosku o wydanie dowodu załącza się kolorową fotografię osoby ubiegającej się o wydanie tego dokumentu, o wymiarach 35 × 45 mm, wykonaną na jednolitym jasnym tle, z równomiernym oświetleniem, mającą dobrą ostrość oraz odwzorowującą naturalny kolor skóry, oraz obejmującą wizerunek od wierzchołka głowy do górnej części barków, tak aby twarz zajmowała 70–80% fotografii, która: pokazuje wyraźnie oczy, zwłaszcza źrenice, z widocznymi brwiami, przedstawia osobę w pozycji frontalnej, z zachowaniem symetrii w pionie, bez nakrycia głowy i okularów z ciemnymi szklami, patrzącą na wprost z otwartymi oczami nieprzesłoniętymi włosami, z naturalnym wyrazem twarzy i zamkniętymi ustami. Tu nie ma miejsca na twórczy wysiłek fotografa czy też samodzielną wizję! Kompozycja, oświetlenie, kadr – wszystko musi zostać podporządkowane wytycznym.

* Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 7 listopada 2007 r., sygn. akt: I Aca 800/07.

03

04

Fotografia na dowodzie⁰³ nie jest objęta ochroną prawnoautorską. Natomiast fotografia autorstwa Michaliny Kuczyńskiej⁰⁴ powstała dzięki swobodnej wizji fotografa, który samodzielnie zdecydował o kompozycji, kadrze, momencie fotografowania, świetle. Fotografia ta stanowi utwór w rozumieniu prawa autorskiego.

Podobnie ochroną prawnoautorską nie będą objęte zdjęcia innych dzieł sztuki (takich jak obrazy), które polegają na ich rzeczywistym odzwierciedleniu celem np. rozpowszechnienia w internecie. Prawnoautorska ochrona fotografii powstaje tylko wówczas, gdy spełnione są ogólnie wymagane kryteria, a więc gdy fotografia jest rezultatem pracy twórczej i cechują ją inwencja oraz samodzielność artystyczna. Wykluczona jest ochrona fotografii „czysto rejestracyjnych” oraz fotografie innych obiektów „nastawione na wierne odtworzenie oryginału”*.

* Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 12 września 2016 r., sygn. akt: I Aca 942/15.

Zdjęcie obrazu Claude'a Moneta. Fotografia stanowi odzwierciedlenie oryginału, więc w tym wypadku nie można mówić o samodzielnych cechach twórczych. Niektóre muzea czy galerie próbują zawłaszczyć domenę publiczną poprzez wskazywanie, iż tego typu zdjęcia (wiernie odzwierciedlające utwory plastyczne będące już w domenie publicznej) są chronione prawem autorskim i ich rozpowszechnianie uzależnione jest od wykupienia licencji. Takie zachowania najczęściej nie są jednak zgodne z prawem.

05

indywidualny charakter Fotografia musi się wyróżniać na tle takich samych przejawów działalności twórczej, a więc innych fotografii, w sposób świadczący o jej swoistości, oryginalności i tych wszystkich właściwościach, które sprawiają, że w większym czy mniejszym stopniu jest ona niepowtarzalna i nie posiada odpowiednika w przeszłości*.

Aby zweryfikować taką niepowtarzalność, jeszcze kilkanaście lat temu stosowano tzw. koncepcję statystycznej jednorazowości szwajcarskiego prawnika Maxa Kummera. Jego zdaniem należało zbadać, czy wcześniej powstało podobne dzieło oraz czy jest statystycznie prawdopodobne wytworzenie go w przyszłości przez inną osobę. Fotografia spełniała przesłankę indywidualnego charakteru w momencie, **INDYWIDUALNY ≠ POWTARZALNY** kiedy uzyskiwano negatywną odpowiedź na oba pytania. Obecnie żyjemy jednak w czasach, kiedy dostęp do sztuki jest niemal nieograniczony, a jej zasięg, zakres i intensywność rozwoju sprawiają, iż

* M. Poźniak-Niedzielska, A. Niewęglowski, [w:] *Prawo autorskie. System Prawa Prywatnego*. t. 13, red. J. Barta, Warszawa 2017, s. 9.

trudno jest stworzyć dzieło niepodobne do żadnego wcześniej istniejącego czy też na tyle wyjątkowe, by móc stanowczo stwierdzić, że w przyszłości nikt niczego podobnego nie stworzy. Wobec tego odchodzi się od tak restrykcyjnego podejścia do niepowtarzalności utworu. Według bardziej liberalnego ujęcia utwór jest indywidualny, gdy nie stanowi rezultatu, jaki osiągnęłaby każda posiadająca odpowiednie umiejętności osoba, która podjęłaby się tego samego działania.

W opracowaniach dotyczących definicji utworu czy nawet w wielu orzeczeniach sądowych przesłankę indywidualności opisuje się za pomocą takich sformułowań jak: posiadanie osobistego charakteru **INDYWIDUALNY = POSIADAJĄCY PIĘTNO TWÓRCY** dzieła, wytwór własnej działalności intelektualnej czy istnienie w utworze osobistego piętna twórcy. Stwierdzenia te dotyczyć mają konkretnego sposobu wyrażenia, a nie samego procesu twórczego, który dla prawa autorskiego nie jest tak istotny – ocenie podlega bowiem konkretny efekt działalności człowieka: fotografia, grafika, piosenka. Kryterium, czy badany utwór posiada indywidualne piętno twórcy, jest często nieweryfikowalne. Wymaga badania relacji między autorem a rezultatem jego pracy, co może się okazać łatwe do zakwestionowania. Może jednak stanowić pewną wskazówkę interpretacyjną, w szczególności gdy fotograf posiada wyjątkowy styl fotografowania – dostrzegalny w jego twórczości, będący jego swoistą wizytówką.

Cech niepowtarzalności i indywidualności nie będą więc posiadały fotografie wykonane np. telefonem komórkowym, wyłącznie odzwierciedlające, dokumentujące zastaną rzeczywistość. Przedstawione poniżej fotografie wyglądałyby właściwie tak samo bez względu na to, kto by je wykonał.

06

07

Zdjęcie grzyba⁰⁶ i gór⁰⁷ zrobione telefonem komórkowym. W ich wykonanie autor nie włożył żadnego wysiłku twórczego – utrwalenie fotografii stanowiło wyłącznie czynność techniczną.

Również zdjęcia produktowe, określane jako *packshot*, najczęściej nie będą stanowiły utworu w rozumieniu prawa autorskiego. Fotografie takie mają charakter rejestracyjny, są wiernym odwzorowaniem rzeczywistego wyglądu przedmiotów, zaś fotograf nie nadaje im indywidualnych cech twórczych*.

* Szersze rozważania na ten temat znajdziesz w uzasadnieniu wyroku I Wydziału Cywilnego Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 23 października 2018 r., sygn. akt: I Aca 125/18.

08

Zdjęcie pustyni wykonane przez Michalinę Kuczyńską. Fotografia ta może zostać objęta ochroną prawnoautorską i uznana za utwór, gdyż jej wykonanie nie sprowadzało się do zwykłego odtworzenia zastanego krajobrazu. Dla uzyskania takiego efektu autorka dokonała szeregu starannie przemyślanych i twórczych czynności.

09

10

Zdjęcia typu *packshot*. Fotograf ograniczył się w tym przypadku do jak najlepszego odwzorowania wyglądu pralki⁰⁹ i bluzki¹⁰. Jest to działanie techniczne, a nie twórcze.

ustalenie utworu Ustalenie utworu polega na tym, że „opuszcza” on wyobrażenie twórcy i może być poznany przez osobę trzecią. Ustalenia nie należy mylić z utrwaleniem utworu, a więc zamieszczeniem na nośniku materialnym.

W przypadku fotografii ustalenie będzie miało miejsce w tym samym momencie co utrwalenie, gdyż wykonanie fotografii jest **USTALENIE ≠ UTRWALENIE** nierozdzielnie związane z nośnikiem (pamięć aparatu, klisza). Stąd ochrona prawnoautorska będzie przysługiwała fotografii od czasu jej utrwalenia. Niemniej w przypadku innych utworów, takich jak piosenka, moment objęcia ochroną prawnoautorską może nie być związany z ich utrwaleniem (np. na płycie CD), lecz z wykonaniem podczas koncertu.

Faktyczne zapoznanie się odbiorcy z utworem nie jest konieczne do ustalenia utworu. Do ustalenia dochodzi w sytuacji, gdy zostaną stworzone warunki potencjalnej percepcji utworu. W związku z tym, jeśli Twoje fotografie znajdują się na dysku twardym, ale dotychczas nikt się z nimi nie zapoznał, to i tak są już utworami w rozumieniu prawa autorskiego (o ile zostaną także spełnione przesłanki twórczości i oryginalności).

Dla statusu utworu nie mają znaczenia: wartość, przeznaczenie ani sposób wyrażenia. Oznacza to, że ochroną prawnoautorską mogą zostać objęte utwory, które nie mają żadnej doniosłości kulturowej, jeśli chodzi o daną dziedzinę sztuki, a także utwory kiczowate, stanowiące odwrotność sztuki. Utwór nie musi komukolwiek czy czemukolwiek służyć, nie musi być też środkiem realizacji jakichś celów, idei, przesłania czy nawet doznań estetycznych. Utworem może być właściwie nieograniczony zbiór sposobów wyrażania się. Bez względu na to, czy odbywa się to za pomocą słów, muzyki, obrazu czy gestów.

żadnych formalności! Jeśli fotografia jest twórcza, indywidualna i ustalona, to z mocy samego prawa jest chroniona prawem autorskim. Nie musisz jej podpisywać, nigdzie rejestrować, zgłaszać, nanosić noty copyright (©) ani dokonywać jakichkolwiek innych czynności.

Art. 1. 4. Ochrona przysługuje twórcy niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności.

USTAWA z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Nie zawsze jednak tak było! Na mocy wcześniej obowiązujących ustaw, z 1926 r. oraz 1952 r., konieczne było zamieszczenie na fotografii zastrzeżenia prawa autorskiego. Brak zastrzeżenia na kliszy czy odbitce, które mogło zostać wyrażone w dowolny sposób, powodował nieobjęcie ich ochroną prawnoautorską. Niestety nie rozstrzygnięto ostatecznie, czy oznaczenie to musiało zostać zamieszczone na pierwszym rozpowszechnionym egzemplarzu, czy też można było tego dokonać także później. Jeśli więc na fotografiach powstałych przed 1994 r. nie zastrzeżono autorstwa, można z nich korzystać bez restrykcji wynikających z prawa autorskiego.

Fotografia jako utwór

Do konkretów! Jak możesz ocenić, czy fotografia stanowi utwór? Analizując orzecznictwo sądowe i doktrynę prawniczą, można wyodrębnić kilka elementów – aspektów fotografowania, które mają znaczenie podczas takich ustaleń.

Zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego przyjmuje się, że za „twórczość” w rozumieniu art. 1 ust. 1 USTAWY można uznać w dziedzinie fotografii artystycznej świadomy wybór momentu fotografowania, punktu widzenia, kompozycji obrazu (kadrowania), oświetlenia, ustalenia głębi, ostrości i perspektywy, zastosowania efektów specjalnych oraz zabiegi zmierzające do nadania fotografii określonego charakteru, elementy te nadają bowiem fotografii indywidualne piętno, konieczne dla uznania istnienia utworu w rozumieniu Prawa autorskiego*.

przesłanki twórczości w fotografii Profesor Ryszard Markiewicz wyróżnia trzy płaszczyzny badania przesłanek twórczości w fotografii:

1. przedmiot fotografowany – kompozycja obiektu zdjęcia (ustawienie, oświetlenie);
2. wykonanie zdjęcia – moment fotografowania, miejsce, technika (światło, ostrość, filtry);
3. faza obróbki zdjęcia – retusz, kadrowanie, technika wywołania*.

Najczęściej wszystkie z tych trzech płaszczyzn są brane łącznie pod uwagę przy ocenie prawnoautorskiego charakteru fotografii. Im więcej przemyślanych, oryginalnych i twórczych decyzji przy wykonywaniu fotografii, tym większa szansa na uzyskanie przez to zdjęcie ochrony

* Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 lipca 2002 r., sygn. akt: III CKN 1096/00.

* R. Markiewicz, *Ilustrowane prawo autorskie*, Warszawa 2018, s. 109.

Jedno ze zdjęć wykonanych przez Andrew Paula Leonarda.

11

prawnoautorskiej. Ocena, czy poszczególne płaszczyzny mają samodzielne znaczenie dla ochrony prawnoautorskiej, nabierze znaczenia przy naruszeniach praw autorskich. W szczególności w sytuacji, kiedy będzie trzeba ocenić, czy mamy do czynienia z utworem zależnym bądź inspiracją (pojęcia te przybliżono w dalszej części książki – zob. s. 22–25). O tym, że sama obróbka zdjęcia może stanowić o jego statusie jako utworu, przekonał się pewien producent leków. Na swojej stronie internetowej rozpowszechnił on zdjęcia autorstwa Andrew Paula Leonarda, mimo że nie uzyskał od niego stosownej zgody. Leonard fotografował komórki macierzyste widziane pod mikroskopem elektronowym (samo fotografowanie było tu czynnością techniczną, ponieważ nie miał on wpływu na kompozycję czy ustawienie obiektu), a następnie koloryzował te zdjęcia, chcąc nadać im lepszą wyrazistość (czynność twórcza). Sąd, który rozpatrywał sprawę o naruszenie praw autorskich, przyznał Leonardowi 1,5 mln dolarów odszkodowania (w naszym kraju takie sumy jednak nie padają).

SKĄD MAM WIEDZIEĆ, czy moja fotografia stanowi utwór?

Nie istnieje żadna instytucja, stowarzyszenie czy rada mędrców, która odpowiedziałyby Ci na to pytanie. Zaczynij od przeanalizowania wszystkich wskazówek, które przed chwilą przeczytałeś. Prawnicy – korzystając ze swojego doświadczenia, wiedzy i praktyki – mogą pomóc w ocenie, czy Twoje zdjęcie spełnia przesłanki utworu, ale będzie to ich subiektywna ocena. W razie sporu to sąd, do którego zostanie wniesiona sprawa o naruszenie praw autorskich, zdecyduje o tym, czy mamy do czynienia z utworem czy nie. Pamiętaj, że przyznanie fotografii ochrony prawnoautorskiej ma kolosalne znaczenie! Chronione w ten sposób zdjęcie nie może np. zostać użyte bez Twojej zgody przez inne osoby, nie można czerpać z niego twórczych elementów czy dokonywać w nim zmian. Z kolei jeśli fotografia nie jest utworem, osoby trzecie mogą korzystać z niej bez ograniczeń wynikających z prawa autorskiego!

Analiza orzecznictwa – zarówno sądów polskich, jak i zagranicznych – pozwala na wysnuć optymistycznego dla fotografów wniosku. Ustalenia sądów co do spełnienia cech twórczości i indywidualności fotografii bardzo często opierają się na liberalnym podejściu. Ostatecznie sądy w znaczącej większości przypadków orzekają, iż sporna fotografia stanowi utwór.

Utwór zależny a inspiracja

Art. 2. 1. Opracowanie cudzego utworu, w szczególności tłumaczenie, przeróbka, adaptacja, jest przedmiotem prawa autorskiego bez uszczerbku dla prawa do utworu pierwotnego.

2. Rozporządzanie i korzystanie z opracowania zależy od zezwolenia twórcy utworu pierwotnego (prawo zależne), chyba że autorskie prawa majątkowe do utworu pierwotnego wygasły. W przypadku baz danych spełniających cechy utworu zezwolenie twórcy jest konieczne także na sporządzenie opracowania.

3. [...]

4. Za opracowanie nie uważa się utworu, który powstał w wyniku inspiracji cudzym utworem.

5. Na egzemplarzach opracowania należy wymienić twórcę i tytuł utworu pierwotnego.

USTAWA z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Lektura prawa autorskiego pozwala na wyróżnienie trzech typów utworów: samoistnych, zależnych i inspirowanych.

utwór samoistny Utwór, w którym nie występują wyraźne wpływy innego utworu powstałego w oparciu o własną inwencję i wyobraźnię twórcy, nazywamy utworem samoistnym. Autor takiego dzieła samodzielnie decyduje m.in. o sposobie korzystania z niego, jego rozpowszechnieniu czy też kręgu osób, którym udziela stosownej zgody na posługiwanie się swoim dziełem.

utwór zależny Utwór zależny to taki, który przejmuje elementy twórcze innego utworu, tzw. utworu macierzystego. Jednocześnie sam w sobie spełnia cechy utworu. Twórca utworu zależnego tworzy więc nowy, podlegający ochronie prawnoautorskiej utwór, w którym wykorzystuje twórcze elementy innego utworu, dokonuje jego opracowania. Najczęściej podawanym przykładem utworu zależnego jest tłumaczenie powieści. Zadaniem tłumacza jest bowiem twórcze opracowanie chronionej prawem

GDZIE mogę znaleźć wyroki sądów w sprawach dotyczących fotografii?

Wyroki sądów orzekających o istnieniu lub braku przesłanek warunkujących powstanie utworu są często udostępniane w internecie, a najciekawsze z nich bywają opisywane na portalach branżowych. Analizując te wyroki, dowiesz się, czym kierują się sądy podczas badania fotografii pod kątem spełnienia przesłanek z art. 1 ust. 1 USTAWY o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Niestety wyroki nie posiadają załączników – a więc fotografii będących przedmiotami postępowania. Dlatego nie możesz zobaczyć spornego zdjęcia, chyba że sprawę opisze w internecie twórca bądź naruszcyciel, udostępniając przy tym fotografię.

12

13

Przykład utworu zależnego. Utwór macierzysty – fotografia autorstwa Jima Marshalla¹². Utwór zależny – obraz Thierry'ego Guetty¹³. Choć malarz przejął zarys postaci, ich gesty oraz mimikę, w twórczy sposób przekształcił zdjęcie, tworząc nowe tło, kolorystykę i cieniowanie.

autorskim fabuły na inny język; w konsekwencji powstaje utwór literacki stworzony na bazie oryginalnej powieści.

Nietwórcze przekształcenie istniejącego już utworu nie oznacza powstania utworu zależnego. Stąd powieść przetłumaczona za pomocą programu Google Translate nie stanowi utworu zależnego – skorzystanie z tej usługi i umieszczenie w polu tłumaczeniowym treści książki jest wyłącznie czynnością techniczną. Utworem zależnym może być z kolei stworzenie grafiki na bazie fotografii czy też fotografii na podstawie obrazu.

Samo stworzenie utworu zależnego nie będzie naruszeniem prawa. Natomiast żeby móc zgodnie z prawem rozpowszechnić i rozporządzać utworem zależnym, konieczne jest uzyskanie zgody twórcy utworu, z którego zaczerpnięte zostały owe twórcze elementy. Brak takiej zgody będzie stanowił naruszenie praw autorskich twórcy utworu macierzystego. Zgoda ta nie jest wymagana, jeśli utwór macierzysty znajduje się w domenie publicznej.

utwór inspirowany W sytuacji kiedy jakiś utwór jest wyłącznie przyczynkiem do stworzenia nowego utworu, ale twórca nowego utworu nie przejmuje z pierwotnego żadnych elementów twórczych, mamy do czynienia z inspiracją. Najprostszym przykładem inspiracji jest stworzenie obrazu czy fotografii po wysłuchaniu piosenki. Trudno sobie bowiem wyobrazić, że obraz czy fotografia przejęły twórcze elementy utworu muzycznego. Z inspiracją możemy mieć także do czynienia w tych samych kategoriach sztuki. Nie ma przeszkód, byś zainspirował się fotografiami innych artystów – czerpał z nich motywację do fotografowania, nietwórcze elementy wyrazu, styl obrazowania. W wyniku inspiracji powstaje samodzielny utwór (utwór

RODZAJE UTWORÓW

→ samoistny

utwór w pełni samoistny, niezawierający twórczych elementów innych utworów

↓
decyzję o jego eksploatacji podejmuje twórca

→ utwór zależny

zawiera elementy twórcze utworu macierzystego

↓
jego rozpowszechnianie wymaga uzyskania zgody autora utworu macierzystego

samoistny), na którego rozpowszechnianie nie trzeba uzyskiwać niczyjej zgody.

Tworzenie utworu plastycznego lub graficznego na bazie fotografii często budzi wątpliwości co do charakteru tego utworu – czy jest to wyłącznie inspiracja czy już dzieło zależne. Odpowiednie zakwalifikowanie utworu plastycznego będzie miało ogromne znaczenie – w przypadku inspiracji powstanie dzieło samoistne, a jego twórca nie będzie musiał uzyskiwać zgody fotografa na komercjalizację utworu. W przypadku dzieła zależnego rozpowszechnienie utworu bez zgody fotografa będzie stanowiło naruszenie jego praw autorskich, a w konsekwencji fotograf będzie mógł żądać odszkodowania. Ponadto utwór plastyczny stanowiący utwór zależny musi być rozpowszechniany ze wskazaniem autora fotografii. W spornych sytuacjach najczęściej dochodzi więc do zawarcia ugody. Tak zdarzyło się w przypadku plakatu wyborczego Baracka Obamy (zob. s. 25) – dzieło to nawiązywało do istniejącej fotografii.

JAK ODRÓŻNIĆ INSPIRACJĘ OD OPRACOWANIA?

W praktyce często zdarzają się przy tym trudności. Wiąże się to z problemami zrodzonymi podczas oceniania przejętych elementów utworu pierwotnego i rozstrzygania, czy mają one charakter twórczy czy też nie. Niestety nie istnieją żadne schematy ani wytyczne, które w prosty sposób pomogłyby w takich przypadkach. Dlatego jeśli podczas wykonywania fotografii na bazie innych utworów pojawią się jakiegokolwiek wątpliwości dotyczące tego, czy nie dochodzi do stworzenia utworu zależnego, najlepiej skontaktować się z twórcą utworu pierwotnego i uzyskać jego zgodę (podpisać odpowiednią umowę). Takie zachowanie może ustrzec Cię przed ewentualnymi nieprzyjemnościami i oskarżeniami o naruszenie czyichś praw autorskich.

*Dalsza część książki dostępna w wersji
pełnej.*

